

AFSPRAKENKAART CURRICULUM Zelfbeeld en Sociaal Gedrag

Rafael, Opgesteld door: Maike Lamers (januari 2019)

Aanleiding tot het opstellen van dit document

Binnen Rafael werken we met CED leerlijn voor het vakgebied Zelfbeeld en Sociaal Gedrag. Er wordt met doelen gewerkt. Dit document is opgesteld om de schoolafspraken m.b.t. het vakgebied Zelfbeeld en Sociaal Gedrag van Rafael in kaart te brengen

Theoretische achtergronden

- *ZIEN! www.parnassys.com*
- *CED Leerlijnen Zelfbeeld en Sociaal Gedrag in Parnassys*
- *Rots en Water*
(Bijlage 3; Bron: www.rotsenwater.nl)
- *De Vreedzame School / methode Burgerschap*
(Bijlage 4; Bron: www.devreedzameschool.nl)
- *Heb 't Lef / methode levensbeschouwing*
(Bijlage 5; Bron: www.hebtlef.nl)

Schoolbrede afspraken

ZIEN! én de stromenbeschrijving Rafael vormen het Pedagogisch Groepsplan. Schoolbreed wordt er gewerkt met twee methodes die betrekking hebben op het Zelfbeeld en Sociaal Gedrag, namelijk 'Beste Vrienden' (Burgerschap) en 'Heb 't Lef' (Levensbeschouwing).

Burgerschap

Schoolbreed wordt er gewerkt met de methode Burgerschap (zie bijlage 4). Er is een Burgerschapscommissie die per schooljaar activiteiten rondom opstarten en/of afsluiten van een blok organiseert.

Heb 't Lef

Schoolbreed wordt er gewerkt met de methode Heb 't Lef (levensbeschouwing) (zie bijlage 5). Er is een commissie die per schooljaar 4 gezamenlijke thema's vanuit de methode aandragen en lesideeën/tips/knutselactiviteiten terugkoppelen aan het team.

ZIEN

Vanuit ZIEN worden er lessen gegeven om aandacht te besteden aan de zeven domeinen van ZIEN. De lessen zijn passend bij de doelen van de CED leerlijnen.

Rots en Water

Vanaf de bovenbouw worden er Rots en Water lessen gegeven. Wanneer groepsleiding en/of IB zich zorgen maken omtrent de weerbaarheid van een leerling die in de middenbouw zit, wordt dit tijdens de leerlingzorggesprekken besproken. Samen met groepsleerkracht, IB en/of Ortho wordt er besloten of de leerling in aanmerking komt voor een Rots en Water training. Interventies worden opgesteld en geëvalueerd.

Evaluatie

De scores vanuit de CED leerlijnen, die worden weergegeven in het leerlijnenprofiel vanuit Parnassys, vormen samen met de ingevulde observatielijst van ZIEN!, de leidraad tot het volgen van een leerling op het gebied van Zelfbeeld en Sociaal gedrag.

Scoren CED Leerlijnen Zelfbeeld en Sociaal Gedrag in Parnassys

1. *Herfstvakantie (alleen sublesdoelen OPP vakgebieden)*
2. *Kerstvakantie (alle doelen OPP vakken; alleen expliciet aangeboden doelen Niet OPP vakken)*
3. *Krokusvakantie (alleen sublesdoelen OPP vakgebieden)*
4. *Tulpvakantie (alle doelen OPP vakken; alleen expliciet aangeboden doelen Niet OPP vakken)*
5. *Vóór de zomervakantie (alleen sublesdoelen OPP vakgebieden)*

Voor het eerste leerlingzorggesprek (oktober) en de leerlingzorgdag (januari/februari) wordt het leerlijnenprofiel van de leerling geanalyseerd door leerkracht en IB. Presteert de leerling wel of niet conform leerroute/OPP? Welke interventies moeten er worden ingezet? Al eerder opgestelde interventies worden geëvalueerd.

Voor het derde leerlingzorggesprek (juni) worden alle interventies geëvalueerd en gekeken of de leerling wel/niet conform leerroute presteert. Dit kan ertoe leiden dat extra doelen in Parnassys worden opengezet en de leerroute en/of het OPP wordt bijgesteld.

Alles wat er besproken wordt, wordt gedocumenteerd in notities leerlingzorg in Parnassys door zowel leerkracht als IB.

Op groeps- en individueel niveau kunnen er interventies worden ingezet op het gebied van weerbaarheid. Op Rafael (midden- en bovenbouw) wordt een Rots en Water training ingezet.

- **Afname ZIEN - observatielijsten**

De ZIEN lijsten worden in een schooljaar 2 keer afgenomen.

Binnen 8 weken (rond september/oktober) na de zomervakantie worden de ZIEN LIJSTEN ingevuld en op groeps- en leerlingniveau geanalyseerd door de groepsleerkracht. Er worden op groepsniveau en/of leerlingniveau interventies beschreven, die betrekking hebben op uitval binnen de categorieën van de ZIEN LIJSTEN.

In maart-april worden de tweede ZIEN LIJSTEN afgenomen. Door de leerkracht wordt geëvalueerd of de ingezette interventies effect hebben gehad. Nieuwe interventies kunnen worden gesteld in het Pedagogisch Groepsplan.

De analyse van de ZIEN LIJSTEN op schoolniveau wordt 2 keer per jaar aan het team gepresenteerd door IB.

Schoolstandaard / streefdoelen

Leerjaar	Uitstroom- bestemming	1	2	3	4	5	6	7	8
Kalender- leeftijd (1 aug)		4	5	6	7	8	9	10	11
Leerroute en IQ bij bena- dering / DL		-19 - 10	-9 - 0	1 - 10	11 - 20	21 - 30	31 - 40	41 - 50	51 - 60
OPP 1	VSO ZML Dagbesteding Belevingsgericht / Dagbesteding	Niv 1 50%	Niv 1	Niv 2 33%	Niv 2 67%	Niv 2	Niv 3 33%	Niv 3 67%	Niv 3
OPP 2	VSO ZML Dagbesteding Activerend	Niv 1	Niv 2	Niv 3 50%	Niv 3	Niv 4 50%	Niv 4	Niv 5 50%	Niv 5
OPP 3	VSO ZML Dagbesteding Arbeidsgericht / (Beschutte) Arbeid	Niv 1	Niv 2	Niv 3	Niv 4	Niv 5	Niv 6 67%	Niv 6	Niv 7
		Niv 2 50%	Niv 3 50%	Niv 4 50%	Niv 5 33 %			Niv 7 33%	
OPP 4	VSO ZML Arbeid / Praktijkgericht Onderwijs	Niv 2	Niv 3	Niv 4	Niv 5	Niv 6	Niv 7	Niv 8	Niv 9

Afspraken en uitwerking voor de onderbouw & middenbouw (leerjaar 0 t/m 5)

- Methoden en materialen
Burgerschap / Heb 't Lef
Vanuit de commissies wordt er per bouw informatie aangeleverd over tijdspaden van thema's en invulling daarvan. Schoolbreed volgt iedereen de methode.
- Leertijd
1 uur per week
- Evaluatie en toetsen
Burgerschap; afsluiting van een blok school- of groepsbreed.
Heb 't Lef: thema's worden gekoppeld aan bv. feesten zoals Kerst en Pasen.
CED leerlijn Zelfbeeld en Sociaal Gedrag wordt onder andere op basis van bevindingen gegeven lessen gescoord.
ZIEN LIJSTEN; afname binnen 8 weken (rond september/oktober) wordt geanalyseerd door groepsleiding. Groeps- en/of individuele interventies worden opgesteld in Pedagogisch groepsplan. Na tweede afname (maart) worden de gegevens wederom geanalyseerd en worden de ingezette interventies geëvalueerd en indien nodig nieuwe interventies opgesteld. Het pedagogisch groepsplan kan indien nodig worden aangepast.
Leerlingzorg: aan de hand van het leerlijnenprofiel en analyse ZIEN LIJSTEN wordt er gekeken of de leerling op het gebied van Zelfbeeld en Sociaal Gedrag wel of niet conform leerroute presteert. Individuele interventies kunnen worden opgesteld en worden gedurende een schooljaar minimaal 1 keer geëvalueerd.
- Ondersteuningsinterventies
Vanuit Parnassys kunnen er extra doelen worden opgezet wanneer blijkt dat een leerling boven streefniveau presteert. Een andere keuze kan zijn om het OPP bij te stellen naar boven. Het OPP moet hiervoor wel minimaal 1 keer geëvalueerd zijn.
In samenspraak met de spelagoge kan ervoor gekozen worden om spel als middel te gebruiken m.b.t. het sociaal-emotionele aspect.
Naar aanleiding van zorgen omtrent de weerbaarheid kan er door het zorgteam een individueel Rots en Water traject worden ingezet voor leerlingen van de middenbouw.

Afspraken en uitwerking voor de bovenbouw (leerjaar 6, 7 en 8)

- Methoden en materialen
Burgerschap / Heb 't Lef
Vanuit de commissies wordt er per bouw informatie aangeleverd over tijdspaden van thema's en invulling daarvan.
Schoolbreed volgt iedereen de methode.
De bovenbouw leerlingen krijgen een Rots en Water training.
- Leertijd
1 uur per week
- Evaluatie en toetsen
Burgerschap; afsluiting van een blok school- of groepsbreed.
Heb 't Lef: thema's worden gekoppeld aan bv. feesten zoals Kerst en Pasen
CED leerlijn Zelfbeeld en Sociaal Gedrag wordt onder andere op basis van bevindingen gegeven lessen gescoord.
ZIEN LIJSTEN; afname binnen 8 weken (rond september/oktober) wordt geanalyseerd door groepsleiding. Groeps- en/of individuele interventies worden opgesteld in Pedagogisch groepsplan. Na tweede afname (maart) worden de gegevens wederom geanalyseerd en worden de ingezette interventies geëvalueerd en indien nodig nieuwe interventies opgesteld. Het pedagogisch groepsplan kan indien nodig worden aangepast.

Leerlingzorg: aan de hand van het leerlijnenprofiel en analyse ZIEN LIJSTEN wordt er gekeken of de leerling op het gebied van Zelfbeeld en Sociaal Gedrag wel of niet conform leerroute presteert. Individuele interventies kunnen worden opgesteld en worden gedurende een schooljaar minimaal 1 keer geëvalueerd.

- Ondersteuningsinterventies

Vanuit Parnassys kunnen er extra doelen worden opgezet wanneer blijkt dat een leerling boven streefniveau presteert. Een andere keuze kan zijn om het OPP bij te stellen naar boven. Het OPP moet hiervoor wel minimaal 1 keer geëvalueerd zijn.

In samenspraak met de spelagoge kan ervoor gekozen worden om spel als middel te gebruiken m.b.t. het sociaal-emotionele aspect.

Naar aanleiding van zorgen omtrent de weerbaarheid kan er door het zorgteam een individueel Rots en Water traject worden ingezet.

Aanspreekpunt en evaluatie

Judith Schvoll, Dahlia Djohan, Maike Lamers (Intern Begeleiders Rafael)

Bijlage 1

Sociale Competentie Observatie Lijst

De Sociale Competentie Observatie Lijst (ZIEN LIJSTEN) is een leerlingvolgsysteem voor sociale competentie. Het ZIEN LIJSTEN-pakket bestaat uit een softwareprogramma, ondersteund door een gebruikershandleiding en een inhoudelijke handleiding. De ZIEN LIJSTEN is positief beoordeeld door de COTAN, de Commissie Testaangelegenheden Nederland. Dit betekent dat het meetinstrument ZIEN LIJSTEN voor Primair Onderwijs valide en betrouwbaar is en voldoet aan alle kwaliteitseisen die de COTAN vooropstelt.

De ZIEN LIJSTEN kunt u los van een lesmethode gebruiken. Kiest u toch voor de ondersteuning van een methode, dan zijn hiervoor 'Kinderen ... en hun sociale talenten' en het 'Portfolio sociale competentie' speciaal ontwikkeld. Het is echter ook mogelijk om de ZIEN LIJSTEN samen met andere methoden te gebruiken. Met de ZIEN LIJSTEN-scores brengt u de sociale competentie van uw leerlingen systematisch in kaart. Daarom gebruikt u de ZIEN LIJSTEN wanneer u:

- de ontwikkeling van sociale competenties op klasse- of op schoolniveau planmatig wilt aanpakken;
- met de uitkomsten van de ZIEN LIJSTEN-scores uw onderwijs inhoudelijk vorm wilt geven;
- leerlingen, die extra ondersteuning nodig hebben, snel op het spoor wilt zijn.

De ZIEN LIJSTEN – Sociale Competentie Observatie Lijst – is een scorelijst per leerling die u tweemaal per jaar invult: een keer rond de herfstvakantie en de tweede keer in het voorjaar. Na de eerste keer invullen, maakt u een beginanalyse van de gegevens: over een leerling of van de hele groep. En wanneer de ZIEN LIJSTEN schoolbreed is afgenomen, kan dit zelfs op schoolniveau. Na iedere volgende afname vergelijkt u de scores met de vorige afnamen en analyseert u de vorderingen. Van elke individuele leerling, van elke groep en zo u wilt, van de school als geheel.

De ZIEN LIJSTEN is gemaakt in samenwerking met de CED-Groep, Kwintessens Uitgevers en Rovict B.V.

(Bron: www.ZIENlijsten.nl)

Bijlage 2

Leerstrategieën van Gardner

De Amerikaanse hoogleraar Howard Gardner ontwikkelde in de jaren tachtig zijn theorie over meervoudige intelligentie. In de ogen van Gardner is intelligentie het cognitief processen en recombineren van informatie en hebben mensen hierin verschillende manieren ontwikkeld die relatief onafhankelijk van elkaar zijn.

Simpel gezegd zijn er volgens hem meerdere manieren om intelligent te zijn: de ene mens is verbaal heel sterk en leert gemakkelijk door gebruik te maken van taal. De andere ziet snel verbanden of logische gevolgen, een derde blinkt uit in ruimtelijk inzicht of maakt op een natuurlijke manier gebruik van klanken en ritmes.

Gardner onderscheidt in zijn basiswerk zeven vormen van intelligentie. Later, in 1995, heeft hij een achtste, de natuurgerichte intelligentie, toegevoegd. De zeven basisvormen die hij onderscheidt zijn:

1. *Verbale-linguïstische intelligentie*
de omgang met het talige, zoals lezen, schrijven en taal begrijpen
2. *Logisch-mathematische intelligentie*
analytisch, rationeel en mathematisch denken en redeneren
3. *Visueel-ruimtelijke intelligentie*
visueel en beeldend de ruimte kunnen pakken en verbeelden
4. *Muzikale-ritmische intelligentie*
ritme, melodie, klanken, muziek oorvoelen, componeren, dirigeren
5. *Lichamelijk-kinesthetische intelligentie*
voelen, dansen, lichamelijkheid, sport, coördinatie van het lijf
6. *Interpersoonlijke intelligentie*
samenwerken, anderen bespelen, organiseren, leiden, sturen
7. *Intrapersoonlijke intelligentie*
zelfbegrip, zelfkennis, filosofie, zingeving

De eerste drie vormen van intelligentie worden als zodanig breed erkend, de overige in mindere mate. Nummer acht, de natuurgerichte intelligentie, nauwelijks.

De ene intelligentie is niet beter dan de andere en elke intelligentie heeft zo zijn voordelen en beperkingen. Zo scoort de interpersoonlijk intelligente persoon hoog op bijvoorbeeld teamwerk maar of zo iemand - denk aan een politicus - makkelijk trouw kan blijven aan zichzelf wanneer hij zich in een andere context, een andere groep bevindt, kun je betwijfelen.

Elk mens heeft in beginsel de beschikking over alle negen intelligenties maar onder invloed van milieu en opvoeding ontstaan bij iedereen in de loop van de tijd zowel preferente als onderontwikkelde vormen van intelligentie.

In onze samenleving, in het bijzonder op de scholen, worden de eerste twee vormen van intelligentie, de linguïstische- en de mathematisch logische intelligentie, het meest gewaardeerd en gestimuleerd.

De theorie bouwt voort op en is kritisch naar de standaard intelligentietheorie die uitgaat van een sterke correlatie tussen de verschillende vaardigheden op het vlak van de intelligentie.

De vormen in detail

1. Verbaal-linguïstische intelligentie

Bij verbaal-linguïstische intelligentie gaat het om de capaciteit om taal te gebruiken om je uit te drukken en om anderen te begrijpen en te overtuigen. Mensen die taalkundig intelligent zijn, denken in woorden en zijn daarom ook in staat iets te begrijpen dat alleen in woorden wordt uitgedrukt. Ze kunnen abstracties begrijpen en verwoorden.

De verbaal-linguïstische intelligente mens:

- leest graag, snel en met inzicht
- heeft een grote woordenschat
- denkt in woorden
- formuleert makkelijk
- kan ideeën onder woorden brengen
- kan goed argumenteren
- pikt nieuwe begrippen snel op

2. Logisch-mathematische intelligentie

Logisch-mathematische intelligentie is het vermogen om logische verbanden en onderliggende principes te begrijpen en om makkelijk met (abstracte) getallen en hoeveelheden te werken. Mensen die op dit vlak goed zijn ontwikkeld, denken beredenerend en zijn vaak kritisch.

De logisch-mathematisch intelligente mens:

- analyseert
- ordent en structureert
- is sterk in oorzaak-gevolg verbanden
- speelt graag met cijfers
- overweegt bij het oplossen van problemen
- redeneert logisch
- denkt kritisch

3. Visueel-ruimtelijk intelligentie

Visueel-ruimtelijke intelligentie is het vermogen om situaties en problemen voor je te zien en er op die manier mee te werken. Mensen met een goed ontwikkelde visueel-ruimtelijk intelligentie, denken - en formuleren - in beelden.

De visueel-ruimtelijk intelligente mens:

- denkt in beelden
- houdt van kleur en vorm
- neemt de werkelijkheid waar via ruimte, kleuren en vormen
- heeft gevoel voor kleurnuances
- tekent vaak figuurtjes of maakt krabbels
- experimenteert met schetsen of ontwerpen
- kan zich snel oriënteren
- heeft een sterk gevoel voor ruimtelijke verhoudingen

4. Muzikaal-ritmische intelligentie

Muzikaal-ritmische intelligentie is het vermogen om muzikale en ritmische patronen te herkennen, te onthouden en te creëren. Mensen die dit intelligentiegebied gebruiken, denken in ritmes en melodieën. Zij geven betekenis aan wat ze horen aan de hand van de intonatie en modulatie van wat gezegd wordt, niet zozeer de inhoud. Zij bewegen ook graag ritmisch of laten graag ritmische geluiden horen.

De muzikaal-ritmisch intelligente mens:

- luistert graag naar muziek
- pikt snel melodielijnen op
- bespeelt graag een muziekinstrument
- houdt van rijmen
- kan werken met ritmes en melodieën
- neuriet en houdt van zingen
- heeft een sterk gevoel voor ritme
- kan melodieuze praten en vertellen

5. *Lichamelijk-kinesthetische intelligentie*

Lichamelijk-kinesthetische intelligentie is het vermogen om (delen van) het lichaam te gebruiken om iets uit te drukken, iets te maken of een probleem op te lossen of een doel te bereiken. Mensen die deze intelligentie goed hebben ontwikkeld leren door te doen. Sommigen gebruiken daarbij het liefste hun hele lichaam, anderen voornamelijk hun handen.

De lichamelijk-kinesthetisch intelligente mens:

- is graag in beweging
- sport meestal graag
- reageert meestal met trefzekere bewegingen
- voelt goed aan hoe het eigen lichaam te gebruiken
- maakt gebaren bij het spreken
- heeft een fijne motoriek
- sleutelt of knutselt graag
- leert gemakkelijk door te doen of te spelen
- heeft een sprekende mimiek

6. *Interpersoonlijke intelligentie*

Interpersoonlijke intelligentie is het vermogen om anderen aan te voelen, te begrijpen, te begeleiden, te leiden en te manipuleren. Mensen die interpersoonlijk intelligent zijn, denken na door met anderen te praten over hun gedachten. Wanneer ze dat niet doen, denken ze minder diep.

De interpersoonlijk intelligente mens:

- houdt van contact met anderen
- houdt van uitwisselen
- werkt graag samen,
- voelt scherp aan wat anderen bezig houdt
- voelt zich prettig in groepen
- houdt van gezelligheid en feestjes
- geeft makkelijk en graag
- is graag bereid anderen te helpen

7. *Intrapersoonlijke intelligentie*

Intrapersoonlijke intelligentie is het vermogen om te reflecteren en op basis daarvan beslissingen te nemen. Mensen met een sterk ontwikkelde intrapersoonlijke intelligentie hebben zelfkennis. Ze weten wat ze willen, wat ze wel of niet kunnen en hoe ze zichzelf kunnen veranderen. Ze denken stil, in zichzelf, en zijn gevoelig voor storingen en prikkels van buitenaf.

De intrapersoonlijk intelligente mens:

- kent eigen sterke en zwakke kanten goed
- houdt zich graag op de achtergrond

Speciaal onderwijs
Rafael
GROEIEN IN BESCHERMING

- leeft in een eigen wereld
- houdt van dagdromen
- neemt scherp waar wat er gebeurt
- denkt goed na over wat te zeggen
- is een denker pur sang
- kan poëtisch en romantisch zijn
- houdt van stilte

(Bron: www.hoogbegaafd-idee.nl/hoogbegaafd/meervoudige-intelligentie.html)

Bijlage 3

Rots en Water

Binnen Rafael zijn er meerdere collega's bevoegd om de Rots en Water training te geven.

Het Rots en Water programma: sociaal-emotionele ontwikkeling voor jongens en meisjes

Wetenschappelijk onderzoek maakt steeds duidelijker dat jongens en meisjes van elkaar verschillen. Die verschillen zijn zichtbaar in gedrag en worden veroorzaakt door de manier waarop jongens en meisjes worden opgevoed, begeleid en onderwezen (socialisatie), maar ook omdat jongens en meisjes in aanleg al duidelijk verschillend blijken te zijn. Het is belangrijk om weet te hebben van deze verschillen omdat alleen dan een optimale begeleiding kan worden gegeven.

Jongens

Over het algemeen zijn jongens energiever en beweeglijker dan meisjes en vinden zij het moeilijker om emoties en datgene wat hen beweegt in woorden uit te drukken. De enorme bewegingslust van jongens wordt veroorzaakt door het hormoon testosteron, waar jongens 9x meer van bezitten dan meisjes. Hoe meer testosteron, des te groter de behoefte om te bewegen, hoe belangrijker ook de ontwikkelingstaak van jongens om met deze energie contact te maken, en deze te leren beheersen en positief in te zetten. Juist deze pure energie kan later worden getransformeerd in creativiteit en innerlijke kracht. Innerlijke kracht is het vermogen om een eigen weg in het leven te vinden die samenhangt met eigen, unieke, individuele kwaliteiten. Sport is een prachtig middel dat jongens helpt om kracht te ontwikkelen en die te leren beheersen. Via deze weg wordt zelfkennis en kennis van anderen opgedaan.

Jongens: fysiek-emotionele ontwikkelingsweg

Tussen 11 en 14 jaar ondergaan jongens en meisjes ook een iets andere ontwikkelingsweg. Het testosteronniveau laat in deze jaren bij beiden een enorme stijging zien van 800% en dat verklaart de toename in lengtegroei. Testosteron stimuleert namelijk ook de groeihormonen en botgroei. Meisjes op die leeftijd groeien daarom door en zijn dan vaak langer dan jongens. Jongens daarentegen groeien dan nauwelijks en dat is vreemd want de toename van testosteron is bij hen 9x groter dan bij meisjes het geval is. De natuur heeft dat goed geregeld. Zij weet dat jongens op die leeftijd barsten van de energie (testosteron) en dat het hun taak is om erachter te komen wat zij kunnen, wat hun grenzen zijn, en hoe zij met hun energie om moeten gaan. Deze lichaamsbeheersing en ontwikkeling van motorische vaardigheden gaat beter als dat lichaam even niet al te snel groeit. Jongens op deze leeftijd worden dan ook wel aangeduid met de benaming Kleine Tarzans. Zij zijn heel fysiek en competitief in de wereld. Al bewegend verkennen zij de wereld en hun eigen mogelijkheden (en die van anderen). Op deze manier ontwikkelen zij een gevoel van identiteit. Deze sterk fysiek gekleurde ontwikkelingsweg kunnen wij aanduiden met de term fysiek-emotionele ontwikkelingsweg. Het is de meest directe manier voor jongens om tot zelfbesef te komen en contact met anderen te maken.

Communicatievaardigheden

Bewegen en spelen is ook de meest directe manier voor jongens om communicatievaardigheden te ontwikkelen. Jongens zie je minder vaak in een kring staan praten over datgene wat hen werkelijk bezig houdt. In plaats daarvan bewegen zij, spelen zij, klimmen ze in bomen (als die er nog zijn). Als je jongens ziet voetballen of basketballen zul je als toeschouwer niet veel anders horen dan "mooi schot" of iets dergelijks. Taal wordt nauwelijks gebruikt, maar al bewegend wisselen zij enorm veel boodschappen uit.

Waarom is dat eigenlijk zo? Veel onderzoekers gaan ervan uit dat het hormoon testosteron vóór de geboorte en de eerste maanden erna een remmende invloed heeft op de ontwikkeling van de linker hersenhelft. Juist in deze linker hersenhelft bevinden zich de vermogens tot taal: spreken, luisteren en begrijpen, zelfreflectie (is innerlijke taal) en natuurlijk ook lezen en schrijven. Taal is om die reden iets minder toegankelijk voor jongens dan voor meisjes en dat heeft zijn invloed op de manier waarop jongens zichzelf, de ander en de wereld leren kennen.

Jongens bouwen communicatievaardigheden op door middel van sport, spel en beweging

Meisjes: verbaal-emotionele ontwikkelingsweg

Bij meisjes is het testosteronniveau dan wel lager, maar het oestrogeengehalte daarentegen is bij hen veel hoger. Oestrogeen wordt dan ook wel het vrouwelijk hormoon genoemd. Het oefent via een maandelijks cyclus invloed uit op emoties, gemoedsbewegingen en heeft een sterke invloed op energie. Iets anders geregeld dus dan bij jongens, maar de invloed van deze twee hormonen bij jongens en meisjes valt niet te ontkennen en mag dan ook niet worden gebagatelliseerd.

Leontine van Moorsel brak het werelduurrecord na jaren van zware trainingsarbeid met puur wetenschappelijke benadering op de dag dat zij ongesteld werd. Zij wist dat zij op die dag meer energie zou bezitten dan op welke andere dag van de maand dan ook en plande daarom haar (geslaagde) recordpoging op deze dag.

Bewegingsdrang, die voor jongens zo kenmerkend is, vindt je bij meisjes veel minder terug. Bovendien wordt door het lagere testosterongehalte de linker hersenhelft bij hen niet in de ontwikkeling geremd. Taal is daarom meer toegankelijk voor meisjes. Het is voor hen makkelijker om gevoelens en emoties en datgene wat hen beweegt, in woorden uit te drukken. Dat is dan ook precies wat je meisjes vaak ziet doen: zij praten met elkaar, veel en lang, en wisselen voor hen belangrijke informatie uit. Al samen pratend komen zij tot zelfbesef, leren zij elkaar kennen en waarderen, en ontwikkelen zij communicatievaardigheden. Wij zouden deze zo sterk verbaal gekleurde ontwikkelingsweg kunnen aanduiden met de term verbaal-emotionele ontwikkelingsweg.

Meisjes ontwikkelen communicatievaardigheden, meer dan jongens, door met elkaar te praten

Psycho-Fysieke didaktiek

Betekent dit nu dat wij jongens maar fijn moeten laten sporten en meisjes in een kringetje moeten zetten om gezellig te kletsen? Nee, dat betekent dit zeker niet! Sowieso is niet elke jongen en elk meisje hetzelfde en bestaan er veel overlap tussen beide geslachten. Er zijn genoeg jongens die wel graag praten en minder fysiek gericht zijn en er zijn genoeg meisjes die wel zeer beweeglijk en energiek in de wereld zijn en minder makkelijk praten over emoties. Het is dus zeker geen zwart-wit situatie. En alhoewel jongens graag bewegen, moeten zij wel degelijk leren om ook goede *verbale* communicatievaardigheden te ontwikkelen. Voor de meeste banen in onze moderne maatschappij zijn goede sociale vaardigheden van groot belang, en taal speelt daarin een hoofdrol.

En meisjes dan? Meisjes ontwikkelen makkelijker verbale vaardigheden en zijn minder dan jongens geneigd zichzelf werkelijk fysiek te testen. Maar ook meisjes hebben fysieke oefening, spel en sport nodig. Niet alleen om een sterk en gezond lichaam te ontwikkelen, maar ook om via de weg van fysieke oefening meer zelfvertrouwen en een sterke identiteit op te bouwen. Veel meisjes hebben vaak geen idee hoe sterk zij kunnen zijn. Fysieke oefeningen brengt hen in contact met hun eigen kracht. Dat maakt het voor meisjes dan ook makkelijker om voor zichzelf

op te komen, om eigen keuzes te maken en om gevoelens en meningen naar buiten te brengen (assertiviteit in plaats van depressiviteit).

Sport, spel en beweging moet dus voor jongens en voor meisjes. Dat betekent dat de fysiek-emotionele ontwikkelingsweg en de verbaal-emotionele ontwikkelingsweg in één didactiek moet worden samengebracht om aan de verschillende ontwikkelingsopgaven van zowel jongens als van meisjes tegemoet te komen zonder hen in een hokje te plaatsen. Deze samenvoeging geschiedt in de psycho-fysieke didactiek. Daarin wordt via sport, spel en beweging die sociale vaardigheden en communicatievaardigheden aangeleerd die nodig zijn om met zelfvertrouwen een eigen weg te vinden. Een voorbeeld van een psycho-fysieke training is het Rots en Water programma.

Rots en Water: programma voor sociaal-emotionele ontwikkeling

In onze moderne, complexe maatschappij waar mensen dagelijks worden geconfronteerd met keuzes, voortdurend worden gebombardeerd met een stroom van informatie via televisie, internet, muziek, magazines, reclames etc. is het van groot belang dat een sterke identiteit wordt opgebouwd en goede sociale vaardigheden worden ontwikkeld. De school is het instituut waar kinderen veruit de meeste tijd doorbrengen en is daarom bij uitstek geschikt om kinderen bij te staan in hun sociaal-emotionele ontwikkeling. Steeds vaker blijkt dat het gezin in deze taak tekort schiet. Rots en Water wordt dan ook op vele scholen ingezet en veelvuldig toegepast binnen de jeugdhulpverlening.

Rots en Water beweegt zich op het snijvlak van sociale vaardigheidstraining, sport en bewegingsonderwijs. Het kan beschouwd worden als een weerbaarheidsprogramma, maar dan een dat zich onderscheidt van andere programma's door zijn meervoudige doelstelling en het brede pedagogisch perspectief waarbinnen de training van weerbaarheid een wezenlijke, natuurlijke functie vervult. De ontwikkeling van de fysieke weerbaarheid is niet alleen het doel op zich, maar is vooral ook een middel om mentale en sociale vaardigheden te ontwikkelen. Het mensbeeld dat in Rots en Water wordt geschetst, omvat de sociale identiteit (hoe gaan we met elkaar om?), de psychologische identiteit (wie ben ik?) en de spirituele identiteit (hoe zijn wij met elkaar verbonden?).

Het programma bedient zich van een psycho-fysieke didactiek hetgeen wil zeggen dat, startend vanuit een fysieke invalshoek, mentale en sociale vaardigheden worden aangereikt en verworven. Het programma is derhalve zeer fysiek en wordt ondersteund d.m.v. korte groeps-gesprekken, waarin ruimte is voor zelfreflectie en het maken van korte opdrachten.

Vier rode draden

Het Rots en Water programma kent 4 thema's n.l. zelfbeheersing, zelfreflectie, zelfvertrouwen en specifiek voor meisjes is een vierde thema toegevoegd: in actie kunnen en durven komen. Deze thema's worden in het programma door 4 rode draden met elkaar verbonden:

1. Het leren gronden (stevig en ontspannen staan), centreren (adem in de buik) en richten van de aandacht/focus (uiterlijk focus, later transformerend naar een innerlijk doel). Het centrum (in Japan benoemd met hara, in China met tantien) wordt ervaren en ontwikkeld als een centrum van kracht en een centrum van rust. Iemand die gecentreerd is en gegrond, ervaart een stevige, fysieke basis die elke handeling, en het tot handelen overgaan, vergemakkelijkt.
2. De ontwikkeling van de gouden driehoek: lichaamsbewustzijn-emotioneel bewustzijn-zelfbewustzijn. Emoties drukken zich in het lichaam uit in de vorm van spierspanningen in samenspel met de werking van diverse hormonen. Zonder lichaam is er geen bewustzijn

van emoties mogelijk. Zonder lichaamsbesef is er geen emotioneel besef en geen zelfbesef mogelijk.

De ontwikkeling van meer lichaamsbewustzijn kan daarom leiden tot meer inzicht en ervaring van de eigen reactiepatronen, hetgeen een kans biedt tot verdieping van het emotioneel bewustzijn en zelfbewustzijn. Dit concept ligt in feite ten grondslag aan elke zelfverdedigingsport waar aandacht is voor de ontwikkeling van mentale kracht en innerlijke kracht. De ervaring van een kalme, sterke fysieke basis maakt het makkelijker om met anderen contact te maken, vast te houden aan een eigen standpunt, en gevoelens en emoties op beheerste manier tot uitdrukking te brengen.

3. De ontwikkeling van fysieke communicatievormen als basis voor de ontwikkeling van andere, meer verbaal georiënteerde, vormen van communicatie. In eerste instantie wordt ervaren dat het mogelijk is vast te houden aan een sterke, kalme basis.
4. Het Rots en Water concept. De harde, onwrikbare rotshouding versus de beweeglijke, verbindende waterhouding. Dit concept kan op verschillende niveaus worden ontwikkeld en toegepast: op fysiek niveau en op mentaal- en sociaal niveau. Op fysiek niveau betekent dit dat een aanval gepareerd kan worden door hard aangespannen spieren (rots) maar vaak zelfs nog effectiever kan worden opgevangen door een beweeglijk meegaan met de energie van de aanvaller (wateraspect).

Zo is het ook mogelijk binnen een gesprek te kiezen voor een rotsopstelling of een wateropstelling en ditzelfde geldt voor de manier waarop men relaties met anderen onderhoudt. Op spiritueel niveau tenslotte vallen de tegenstellingen tussen rots en water weg. Daar ontstaat het inzicht en ervaart men dat beide wegen en kwaliteiten, zowel de rots- als de waterkwaliteit, noodzakelijk zijn om tot zelfverwezenlijking te komen en dat mensen in diepste wezen met elkaar verbonden zijn en een gezamenlijke weg afleggen. Dit betekent dat het vasthouden aan een eigen mening, eigen gevoel, eigen richting wel degelijk grote positieve waarde kan hebben. Levenskunst is het vinden van een balans tussen rots- en waterkwaliteiten, tussen samengaan met anderen en het vinden van een eigen weg, vasthoudend aan eigen overtuigingen en gevoel.

Rots en Water is een zeer succesvol en effectief programma. Het is ontwikkeld op een scholengemeenschap in Schagen en wordt in Nederland en andere landen zoals Australië, Nieuw Zeeland, België, Duitsland, op honderden scholen en andere instellingen toegepast.

Zie voor meer informatie www.rotsenwater.nl

Lezenswaard:

Het Rots en Water Perspectief – F. Ykema (ISBN 90 6665 458 9)

In dit boek wordt de methodiek van psycho-fysieke training beschreven en wordt het Rots en Water Programma theoretisch onderbouwd.

Rots en Water Praktijkboek – F. Ykema (ISBN 90 665 459 7)

Dit praktijkboek bevat dertien gedetailleerd beschreven lessen met talrijke, instructieve foto's en lesbrieven.

(Bron: www.rotsenwater.nl)

Bijlage 4

De Vreedzame School / Burgerschap

De Vreedzame School is een compleet programma voor basisscholen voor sociale competentie en democratisch burgerschap. Het beschouwt de klas en de school als een leefgemeenschap, waarin kinderen zich gehoord en gezien voelen, een stem krijgen, en waarin kinderen leren om samen beslissingen te nemen en conflicten op te lossen. Kinderen voelen zich verantwoordelijk voor elkaar en voor de gemeenschap, en staan open voor de verschillen tussen mensen.

De kern van De Vreedzame School bestaat uit een wekelijkse les voor alle groepen in de basisschool in conflictoplossing en de sociale competenties die daar voor nodig zijn. Maar hoewel er een lesprogramma is met een wekelijkse les voor alle groepen, is De Vreedzame School veel meer dan een lesmethode. Het is een filosofie, een aanpak, waarin de eigen kracht van kinderen centraal staat.

De Vreedzame School mikt op een verandering van de school- en klascultuur. Kinderen krijgen taken en verantwoordelijkheden in de klas, in de school, en ook in de omgeving van de school. Er worden aparte leerlingmediatoren opgeleid die helpen bij het oplossen van conflicten. Bovenal krijgen kinderen een stem: ze leren meedenken over hun omgeving en daar verantwoordelijkheid voor nemen. Zo leren de leerlingen allerlei vaardigheden die ze nodig hebben als (toekomstig) burger in onze democratische samenleving. De klas en de school als een oefenplaats voor democratisch, actief burgerschap.

De Vreedzame School streeft er naar om kinderen te leren:

- Op een positieve en zorgzame manier met elkaar om te gaan
- Op een democratische manier met elkaar beslissingen te nemen
- Constructief conflicten op te lossen
- Verantwoordelijkheid te nemen voor elkaar en voor de gemeenschap
- Open te staan voor verschillen tussen mensen.

Het programma wil niet alleen kinderen bovenstaande sociale competenties leren, maar vooral ook een positief sociaal en moreel klimaat in de school creëren, waar een opvoedende en gedragsregulerende werking van uitgaat.

Op schoolniveau streeft het programma naar een positief sociaal en moreel klimaat, waarin:

- leerkrachten prettig werken
- handelingsverlegenheid bij leerkrachten voorkomen wordt
- kinderen zich veilig voelen
- kinderen zich gehoord en gezien voelen
- iedereen bereid is zich te verplaatsen in de ander
- iedereen op een positieve manier met elkaar omgaat
- de eigen kracht van kinderen benut wordt

Uit het overzicht blijkt wel dat als in De Vreedzame School gesproken wordt over 'democratisch burgerschap' het niet zozeer gaat om het naleven van de wetten of het gaan stemmen als er verkiezingen zijn. Het gaat vooral over de wijze waarop wij met elkaar omgaan:

- Houden we rekening met elkaar in plaats van alleen met onszelf?
- Hoe zorgen we voor een goed evenwicht tussen individuele vrijheid enerzijds en verantwoordelijkheid en sociale betrokkenheid anderzijds?
- Hoe gaan we om met verschil van mening?
- Hoe komen we tot een gezamenlijk besluit?
- Hoe lossen we conflicten op?
- Voelen we ons verantwoordelijk voor de gemeenschap?
- In hoeverre zijn we bereid om ons in te leven in elkaar, in de cultuur of de levensstijl van anderen?
- Hoe gaan we om met situaties waarin sprake is van onrechtvaardigheid?
- Stellen we ons actief op als andere kinderen gepest worden?

(Bron: www.devreedzameschool.nl)

Bijlage 5

Heb 't Lef

Het vak levensbeschouwing speelt in op een fundamentele behoefte van mensen om antwoord te zoeken op zin, ethische en esthetische vragen, vragen die mensen zich stellen wanneer zij geconfronteerd worden met situaties en ervaringen, die niet gewoon en vanzelfsprekend zijn, maar raken aan de grenzen van het bestaan. Bedoeld worden bijvoorbeeld het lijden of overlijden van een naaste, beelden van oorlogen, een verbroken relatie, maar ook geluks-ervaringen, zoals het krijgen van een kind, het zich verwonderen over de natuur. Deze ervaringen roepen niet alleen vragen op naar de belevingswaarde (esthetische vragen), naar het waarom en het hoe van dit alles (zin vragen) maar ook vragen naar 'wat behoort ik te doen in deze situatie en wat juist niet' (ethische vragen). Deze levensvragen, die ook kinderen zich stellen, vormen het vertrekpunt van het vak Levensbeschouwing.

Bij het zoeken naar antwoorden op levensvragen worden, naast de ervaringen van de kinderen zelf, zoekontwerpen of antwoorden aangeboden uit verschillende, al dan niet geïnstitutionaliseerde, levensbeschouwingen. Dit wordt op een uitnodigende wijze gedaan en aangepast aan het ontwikkelingsniveau van kinderen. Op die manier draagt het vak bij aan een verdiepte kijk op zichzelf, op anderen en op de samenleving.

De antwoorden zijn altijd als 'voorlopig' te karakteriseren: ze helpen kinderen bij het zoeken naar antwoorden, ze geven richting aan waarin eventuele antwoorden te vinden zijn.

Wanneer ingebrachte zoekontwerpen of antwoorden afwijken van 'wat leeft' in de eigen omgeving, zullen kinderen in toenemende mate worden uitgedaagd kritisch naar zichzelf, de ander en de samenleving te kijken. Dit impliceert dat ook antwoorden uit de eigen traditie/cultuur kritisch bevraagd zullen worden. Door het expliciet aan bod laten komen van godsdienstige en niet godsdienstige levensovertuigingen, wordt ook recht gedaan aan het gegeven dat Nederland een multiculturele samenleving is.

Kinderen worden zich op deze manier bewust van het feit dat ze leven in een samenleving die een grote variëteit aan levensbeschouwingen herbergt en ontwikkelen zo hopelijk respect voor andere opvattingen en uitingsvormen.

In de lessen levensbeschouwing is het vertrekpunt niet één bepaalde levensbeschouwing maar het kind zelf, dat zoekt naar een leidraad om zijn leven kleur te geven. Reflectie op levensdoelen en levenservaringen van individuele kinderen is daarom belangrijk in het vak. Het kind leert zijn persoonlijke levensbeschouwing steeds bewuster in te vullen, te verdiepen en desgewenst te vernieuwen. Kenmerkend voor het vak is dat pluriformiteit, anders zijn en diversiteit, erkend worden. In principe mag alles gezegd en gedacht worden binnen de les, het is een werkplaats voor eigen verkenningen. Het kind is subject van zijn eigen leerproces. Levensbeschouwing is een sociaal vak en draagt een duidelijk ontmoetingskarakter. Zowel leraar als kind zijn deelnemers in de dialoog. Uitgangspunt is de relatieve autonomie van de mens en zijn individualiteit die gericht is op verbondenheid met anderen. Levensbeschouwing is narratief en op beleving gericht.

Voor een achterliggende levensbeschouwelijke, maatschappelijke, pedagogische en onderwijskundige legitimatie verwijzen we naar de brochure 'Heb 't lef!, een theoretische verantwoording'

Integreert burgerschap en sociale cohesie

De school is bij uitstek de plek waar elk kind kennismaakt met de verschillende achtergronden en culturen van leeftijdgenoten. Maatschappelijke ontwikkelingen als individualisering en het multicultureler worden van de samenleving vragen dat scholen actief burgerschap en sociale cohesie bevorderen.

Actief burgerschap is het kúnnen en wíllen deelnemen aan de samenleving, dichtbij (bijvoorbeeld in de wijk) en veraf. Burgerschap gaat over diversiteit, acceptatie en tolerantie. Het vraagt ook reflectie op het eigen handelen, een respectvolle houding en een bijdrage aan de zorg voor je omgeving.

Aandacht voor het versterken van burgerschap en integratie is niet nieuw voor het onderwijs. Het gaat dan om aandachtsgebieden als intercultureel onderwijs, de pedagogische taak van de school en milieu- en mensenrechteneducatie, die de afgelopen decennia in meer of mindere mate een plek hebben gevonden binnen het (primair) onderwijs. Vanaf 2006 zijn echter alle scholen verplicht om aandacht te besteden aan burgerschap en sociale cohesie.

Een school is te beschouwen als een samenleving in het klein, zeker een openbare school met kinderen uit allerlei culturen. De (openbare) school heeft, als oefenplaats voor het (volwassen) leven, dan ook een geweldige kans om een wezenlijke bijdrage te leveren aan datgene waar de maatschappij beslist behoefte aan heeft, namelijk burgerschap en samenhang. Zonder wederzijds respect zal dat niet gaan, en een respectvolle houding veronderstelt begrip, en begrip kan weer niet zonder kennis.

Er is lef voor nodig om de bestaande kloven in de maatschappij onder ogen te willen zien. Er is evenzeer lef voor nodig om bruggen over die kloven te willen slaan. De titel van de methode 'Heb 't lef!' kan dan ook mede tegen deze achtergrond worden gezien.

Het woord lef heeft Hebreeuwse wortels en betekent hart of moed. Zeer toepasselijk om dat woord te verbinden aan een project dat kinderen in het hart wil raken. Lef prikkelt, wekt bewondering, klinkt dapper zonder iets roekeloos op te roepen. Iemand die het lef heeft kan op sympathie rekenen. Lef heeft ook wat tegendraads, maar dan vooral in de betekenis van kritisch, niet zomaar iets aannemen. Iemand met lef legt zich niet zomaar ergens bij neer, laat het er niet bij zitten, kan zelfs in opstand komen. En dat zonder egoïsme: opkomen voor anderen, en ook wel voor jezelf, staat in het teken van opkomen tegen onrecht.

Burgerschap en sociale integratie zijn geen aparte vakken of vormingsgebieden, maar komen in meerdere leergebieden aan de orde. Ook in het vak levensbeschouwing. Eén van de pijlers van dit vak is het filosofisch of levensbeschouwelijk gesprek. Door te filosoferen nemen kinderen deel aan een democratische praktijk, de deelnemers in het gesprek zijn gelijkwaardig, hebben een gelijke kans invloed op het proces uit te oefenen; in het gesprek gaat het om meningsvorming, vrije meningsuiting, en –uitwisseling. Filosoferen vindt plaats in dialoog. Kortom, filosoferen met kinderen draagt ons inzien in belangrijke mate bij aan democratische burgerschapsvorming. Voor nadere achtergrondinformatie wordt verwezen naar de brochure 'Heb 't lef!, een theoretische verantwoording'.

(Bron: www.hebtlef.nl)